

BOSHLANG'ICH SINFLARDA KELISHIK QO'SHIMCHALARINING O'QITILISHI VA USLUBIYATI

Tursunov Jaxongir

Termiz davlat pedagogika instituti

Boshlang'ich ta'lim nazariyasi kafedrası o'qituvchisi

Maftuna Ergasheva

TerDPI Boshlang'ich ta'lim fakulteti

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda kelishik qo'shimchalarini o'qitishning samarali usullari va metodlari keng yoritilgan.

Kalit so'zlar: Kelishik qo'shimchalari, kelishik qo'shimchalarining uslubi, kelishik qo'shimchalarining tushib qolishi, til me'yorlari.

Abstract:

In this article, effective methods and methods of teaching conjugations in elementary grades are widely covered.

Key words: Conjunctions, syntax of conjugations, declension of conjugations, language norms.

Аннотация:

В данной статье широко освещены эффективные методы и методы обучения спряжениям в начальных классах.

Ключевые слова: Союзы, синтаксис спряжений, склонение спряжений, языковые нормы.

Ismlarni boshqa so'zlarga tobelantirib bog'lash uchun xizmat qiluvchi qo'shimchalar kelishik shakllari sanaladi. Kelishik qo'shimchalarining asosiy vazifasi ismlarga qo'shilgan holda, ularning gapdagi sintaktik vazifasini belgilashda iboratdir. Xo'sh unda kelishik qo'shimchalari hamda qo'llanish uslublari boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun qanchalik zarur yoki uni qanday o'qitish mumkin?

Yuqorida qayd etganimizdek kelishik qo'shimchalari so'zlarni o'zaro bog'lashga xizmat qiladi. Agarda ularni o'z o'rnida, to'g'ri qo'llamasak nutqimizdagi so'zlar ma'nosi buziladi.

Mashhur adib Kaykovus o'zining "Qobusnoma" asarida shunday mazmundagi so'zlarni aytib o'tadi: -" Inson turli hunarlarni egallamog'i lozim. Ulardan eng afzali so'z qurolidir"- degan edi. Shunday ekan o'quvchilarga hali yoshlik chog'idan orfografiya va orfoepiya haqida yetarli bilimlarni berishimiz lozim. Nafaqat kelishik qo'shimchalari balki boshqa affikslarni ham to'g'ri qo'llashlari kerak ekanligini uqtirib, adabiy til me'yorlariga qat'iy rioya qilishga o'rgatish lozim. Buning uchun avvalo o'qituvchi ham shu talablarga javob berishi, to'g'ri, sof va adabiy til me'yorlariga rioya etilgan nutqi bilan o'rnak bo'lishi lozim. Ma'lumki ona tilimizda oltita kelishik shakli mavjud bo'lib bular:

- 1) Bosh kelishik;
- 2) Qaratqich kelishigi (-ning);
- 3) Tushum kelishigi (-ni);
- 4) Jo'nalish kelishigi (-ga)
- 5) O'rin-payt kelishigi(-da)
- 6) Chiqish kelishigi (-dan)

Bilamizki yurtimizning har hududining o'ziga xos shevasi mavjud, kelishik qo'shimchalari ham, turli hudud aholisining og'zaki nutqida turli shaklda uchraydi, lekin yozma nutqda adabiy til me'yori talab qilgan shaklda yoziladi. Masalan; Farg'ona shevasida qaratqich kelishigi (-ning) shakli -di,-ti shakli tarzida ukamdi kitobi deb talaffuz qilinadi , lekin ukamning deb yoziladi. Qashqadaryo shevasida esa o'rin-payt kelishigi (-da) qo'shimchasi -ga, uygaman shaklida o'gzaki nutqda qo'llaniladi, lekin yozma nutqda uydaman deb qo'llaniladi. Boshlang'ich sinfda kelishik qo'shimchalarini o'qilishning eng oson va keng tarqalgan usuli bu bir ot so'z turkumiga oida so'zni tanlab olib kelishiklarda turlab ko'rsatish hisoblanadi[17]. Axborolashgan, zamon shiddat bilan rivojlanayotgan davrda yashayotgan davrda yashayotganimizni inobatga olsak, biz bu mavzuni o'qitishning yanada samaraliroq usulini o'ylab topishimiz mumkin[18]. Masalan, shu mavzu uchun bolalarning yosh toifasini aqliy salohiyatini hisobga olgan holda vidyorolik tayyorlab mavzuni shu orqali yoritisa, bu usul bola e'tiborini ko'proq jalb qiladi va bolaning xotirasida uzoq vaqt saqlanib qoladi[19].

Nutqimizda kelishik qo'shimchalarini almashtirib qo'llash kabi qo'pol xatoliklarga uchraydi (masalan, ukamni kitobi-ukamning kitobi). Bunday holatlarning oldini olish uchun -i,(-si) egalik qo'shimchasi oldidan kelgan so'z har doim qaratqich kelishigini olishini , ular misoli egizaklar ekanligini tushuntirish lozim.

Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining morfologik va sintaktik savodxonligi bo'yicha ishlar tilni o'rgatish yillarida maqsadli va tizimli olib borilishi kerak. Kelishiklarning xato qo'llanilishini yozma nutqda bartaraf etish uchun har bir til o'qituvchisining o'z metodi bo'lishi kerak va bu metod sinfning darajasidan kelib chiqqan holatda shakllantiriladi.

ADABIYOTLAR:

1. Abdullayev F. Kelishik affikslarining genezisiga doir. «O‘zbek tili va adabiyoti masalalari» jurnali, 5-son, 1961.
2. O‘zbekiston Respublikasining “O‘zbek tili davlat tili to‘g‘risida” gi qonuni 1989-yil 21-oktabr;
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 21-oktabrdagi “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzini va mavqeini tubdan oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” gi Farmoni;
4. O‘zbekiston Respublikasining “2020-2030-yillarda o‘zbek tilini rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi”;
5. Ruzikulovna, Shabbazova D. "The Importance of Personal Value Approach Methodology in Primary School Literacy Classes." JournalNX, vol. 7, no. 11, 2021, pp.
6. Shabbazova, D. (2023). PSYCHOLOGICAL-PEDAGOGICAL FACTORS OF IMPROVING THE LITERACY OF ELEMENTARY SCHOOL STUDENTS BASED ON A PERSONAL VALUE APPROACH. Academia Science Repository, 4(05), 12-19.
7. Ruzikulovna, S. D. (2023). Analysis of the Level of Valuable Approach to Primary Class Students. Web of Semantic: Universal Journal on Innovative Education, 2(4), 227-230.
8. Ruzikulovna, S. D. (2021). PRIMARY EDUCATION TEACHER AND STUDENT TEACHING ACTIVITIES AND SYSTEM OF PERSONAL VALUES. European Scholar Journal, 2 (7), 32-33.
9. Shabbazova, D. (2023). BOSHLANG‘ICH SINF O ‘QUVCHILARI SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA SHAXSIY QADRYATLI YONDASHUV. MONOGRAFIYA. Termiz-2023. Interpretation and Researches, 1(1).
10. Tursunov J. TA’LIMIY LUG ‘AT YARATISH TAMOYILLARI //Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. – 2022. – T. 2. – №. 1. – C. 384-393.
11. Jahongir T. TA’LIMIY LUG ‘AT YARATISH TAMOYILLARI. – 2022.
12. Butayorova M. K. THE IMPORTANCE OF POSITIVE RELATIONSHIPS IN THE FORMATION OF THE PERSONALITY OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS //Science and Innovation. – 2023. – T. 2. – №. 11. – C. 121-125
13. Toshtemirovna R. G., Butayorova M. METHODOLOGICAL BASES FOR THE USE OF MODERN TEACHING TECHNOLOGIES IN THE LESSONS OF THE NATIVE LANGUAGE IN PRIMARY GRADES //International Journal of Pedagogics. – 2022. – T. 2. – №. 11. – C. 88-91..
14. Butayorova M. X. O‘quvchilar ijodiy faoliyatini rivojlantirish-O‘quvchilar shaxsini shakllantirishning muhim omili sifatida //TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – T. 3. – №. 11. – C. 113-118.

15. R.Sayfullayeva, B.Mengliyev, G.Boqiyeva, M.Qurbonova, Z.Yunusova, M.Abuzalova "Hozirgi o'zbek adabiy tili" Toshkent - 2009;
16. Erkaboyeva N . O'zbek tilidan ma'ruzalar to'plami topshiriqlar va savollar. "Yosh kuch" nashriyoti- 2021.
17. Отамуродова, Ш. К. О. (2023). УЗЛУКСИЗ ТАЪЛИМ ТИЗИМИДА ДИВЕРСИФИКАЦИЯ ТАМОЙИЛИНИ ТАТБИҚ ҚИЛИШ МУАММОЛАРИ. Innovative Development in Educational Activities, 2(19), 150-154.
18. Отамуродова, Ш. К. О. (2019). Особенности использования устного народного творчества в развитии речи учащихся начальных классов. Научные горизонты, (6), 97-102.
19. Otamurodova, S. Q. (2023). TA'LIM TIZIMINI DIVERSIFIKATSIYALASH JARAYONLARI VA UNING ZARURATI. Interpretation and researches, 2(1).
20. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Tilshunoslik>;
21. <https://azkurs.org/samarqand-davlat-universiteti-v6.html>?